RAHVAKULTUURI ARENDUS- JA KOOLITUSKESKUS

EESTI RAHVA MUUSEUM

TARTUMAA RAHVAKULTUURI KESKSELTS

TARTU RAHVARÕIVASTE VALMISTAJATE KOOL

Carmen Küngas

Rõuge kihelkonna naise rahvarõivakostüüm 19. saj I poolest

Lõputöö

Juhendajad:

Teoreetiline osa	Reet Piiri
Tikkimine, kudumine	Virve Valtmann-Valdson
Konstrueerimine, õmblemine	Silvi Allimann
Vööd, paelad	Piia Rand

Tartu 2011

Sisukord

Sissejuhatus

Rahvarõivastest üldisemalt.....3

Ülevaade Rõuge kihelkonna naise rõivastest.....7

Rõuge naise rahvarõivakomplekt 19.saj I poolest.....18

- Pikksärk.....18
- Pihtsärk.....24
- Hame.....26
- Undruk.....31
- Tanu.....32
- Põll.....33
- Vöö.....36
- Sukad.....37
- Sukapaelad.....39

Kasutatud kirjandus.....40

Kasutatud lühendid.....40

Sissejuhatus

Rahvarõivastest üldisemalt.

Eesti kultuurikontekstis tähendavad rahvarõivad eeskätt eestlastest talurahva traditsioonilist rõivastust, mida kanti vastavalt sajandite jooksul väljakujunenud kohalikele tavadele ja arusaamadele. Rahvarõivaste värvikombinatsioonides, ornamentides ja ehetes ilmnevad rahva aegade kestel kujunenud maitse iseärasused. Vaatamata sellele, et rahvarõivad, nagu kogu muu rahvakultuurgi, ühiskonna arenemisega muutusid, säilitasid nad siiski mitmeid põliselt vanu elemente. Näiteks nimetused nagu sõba, vöö, tanu, kinnas, sõlg ulatuvad keeleteaduse andmeil kaugetesse aegadesse enne meie ajaarvamist.

Kõige enam on säilinud andmeid 18.-19. sajandi rahvarõivastest. Nende kandmine katkes suuremas osas Eestist 19.sajandi jooksul, kuid paiguti kanti rahvarõivaid rohkemal või vähemal määral ka 20. sajandi algul. Kusjuures naistel on rahvarõivad olnud igal pool kasutuses kauem kui meestel.

Eesti rahvarõivad jagunevad mitmeks kohalikuks rühmaks. Nelja peamise rühmana võib eristada Lõuna-Eesti, Põhja-Eesti, Lääne-Eesti ja saarte rahvarõivaid. Nende suuremate piirkondade tekke aluseks olid vanad rahvastikuloolised põhjused, mis ulatusid koguni muistsetesse hõimusuhetesse ja -erinevustesse, samuti suhtlemine naaberrahvastega. Kitsam ala, kus kohalik rahvarõivatüüp välja kujunes, oli kihelkond. Rõivastus oli sajandeid inimestele väga tähtsaks kohaliku, territoriaalse või etnilise identiteedi märgiks. Rõivas ei olnud mitte ainult keha kate vaid ka semiootiline märk kandja rahvusest, teatud ajajärgust ja ka varanduslikust seisusest.

Selgelt eristati vanasti argipäevast ja pidulikku rõivastust. Üldiselt jaotati rõivaid kolme ossa:

1. Pidulikud rõivad, mida kanti vaid pidulikel juhtudel, nagu kirikus või pulmades. Neid hoiti hoolega ja pärandati sageli lastelegi.

2. Käimise rõivad vähempidulikeks käikudeks.
3. Töörõivad, mida kanti iga päev ja mis tehti kas halvemast materjalist ja kaunistusteta või kasutati selleks vanu pidulikke rõivaid.

Tänapäeval teame me rahvarõivana siiski rohkem pidulikku kostüümi. Paraku on suuresti kaduma läinud teadmised rahvarõivaste kandmise usundilisest taustast ja põhjustest. Tihtilugu olid teatud riideesemed ja neid kaunistavad ornamendid inimese kaitsjaks kõige halva eest, neid ei pidanudki alati teistele demonstreerima, nad lihtsalt pidid teatud momendil seljas olema.
Rõivaste seotus rahva vanade kommetega avaldub eriti naiste riietuse erinevustes vanuserühmade ja perekondliku seisu järgi. Tütarlaps sai neiupõlve jõudes täiskasvanu pealisrõivad ning hakkas end ehtima pärja ja hõbeehetega. Eriti rõhutatud oli vahe neiu ja abielunaise vahel. Pulmakommetesse kuulus pruudi peakatmise, linutamise või tanutamise tseremoonia, mil noorik sai abielunaise peakatte ning kandis seda kogu järgneva eluaja. Linutamisel seoti noorikule tavaliselt ka põll ette.
Töörõivaste puhul oli esikohal praktiline funktsioon ehk vastupidavus ja mugavus. Peamiselt erinesid tööl kantud riided piduriietest materjali ja kaunistuste poolest, olles lihtsamad ja õmmeldud takusemast kangast.

Lõuna-Eesti rahvarõivarühma kuuluvad Viljandimaal, Tartu-ja Võrumaal ning Petseri maakonnas eestlastel-setudel kantud rõivad. Lõuna-Eesti kokkupuutealad Vene-ja Lätimaaga ilmnevad ka rõivastuse elementides. Näiteks meeste särgi kandmisviis vöötatult pükstel on sarnane Vene aladega. Samuti valgete linaste esemete kaunistamiseks kasutatud punane maagelõng toodi Sise-Venemaalt. Kagu-Eestis jällegi on märgata lätipäraseid jooni rõivastuses- eelkõige valgete ja hallide villaste ülerõivaste juures. Üldiselt iseloomustab Lõuna-Eesti rahvarõivaid mitmete vanimate rõivaosade ja kandmisviiside säilimine veel 19. sajandi lõpulgi. Näiteks geomeetrilised ornamendid linastel rõivastel, pealinikutel, puusapõlledel.
Kaunistuste poolest on aga Võrumaa rõivad tunduvalt tagasihoidlikumad Põhja-Eesti rõivastest.

Võrumaa kihelkonnad:

Räp- Räpina

Vas- Vastseliina

Rõu- Rõuge

Har- Hargla

Krl- Karula

Urv- Urvaste

Kan- Kanepi

Plv- Põlva

Foto 1. Mees ja naine Võrumaalt.

(A.O.Heikeli järgi. I.Manninen“Eesti rahvariiete ajalugu“ Tartu,2009)

Ülevaade Rõuge kihelkonna naise rõivastest.

Naiste rahvarõivakomplekti kuulusid: suursärk, õlakattena sõba, pihtsärk, hame, undruk, tanu, põll, sukad, vöö.

Ülerõivad.

Pikkkuub ehk suursärk, ka pikksärk.

Võrumaal nimetati pikkkuube: särk ehk suursärk, ka pikksärk.
Villasest riidest pikki ülerõivad kandsid nii naised kui mehed kõigepealt kaitseks külma vastu. Suure külmaga võeti kasukas selga, sageli tõmmati kasuka peale veel suursärk.
Villane särk oli väga auväärt kehakate. Näiteks kirjutab J. Gutves Rõugest: „Vanast mindi kas turgu või mujale, kas suvel või talvel, kas kohtu ette või lauakirikusse, külla või pulma, ikka pidi seljas olema: laia kaaltaosega põlvini hame, kaatsad jalas, hame peal raike, villane pihtsärk, pihtsärgi peal suur särk, mis kõige peal vööga kinni köidet. Kui pidid kuhugi ametlikult minema, ei võetud vastugi enne kui pidi suur särk peal olema ja vööga kinni köidet“ (J.Hurda rahvaluulekogud H IV 5, 683)
Suursärk valmistati toimsest, harvem labasest villasest riidest. J. Hurda andmetel olid Võrumaa kuued vanasti heledad- Harglas lumivalged, Rõuges ahad ehk helehallid, Vastseliinas kantud mustade kõrval ka ahku. Siniste särkide kohta on teateid hilisemast ajast- 19.saj II poolest.
Kanga sinine värv saadi lõngu kuse ja sinikivi sees hapendades. Sellisel moel värvituna lõhnasid särgid uuest peast võrdlemisi vängelt. Selle kohta on isegi märkus kirikuõpetja Marburgilt Rõuge kirikust, kus ta olla kantslist manitsenud: „Ärge nii palju neid siniseid särkisid sälgä pandke, ett selle haisu pärast Püha Vaim peab kirikust ära põgenema.“ (EA 13, J. Gutvesi kaaskirjad ERM-ile 1924-1926)
Suursärk oli lõikelt naistel ja meestel üldjoontes sarnane. Naiste särgid olid rinna eest lahtisemad, et ehted- rahad ja sõled välja paistaksid. Meeste särgid ulatusid kurgu alla. Mujal Eestis tuntud händadega kuube kutsuti Võrumaal puusega särk ehk puusadega särk. Selja- ja küljeosa õmbluse vahele pandi kolmnurkne siil, mis vööjoonel kõvasti kimbuna kokku

tõmmati või ka lihtsalt puusa suunas maha murti. On ka särke, millel voldid tekivad selja- ja hõlmaosa laiendustest.

Suursärk ulatus meestel poole sääreni, naistel oli pikem. Peamine erinevus naiste ja meeste särkide vahel seisneb ka kaunistustes, milleks olid punased nöörid ehk kaarused. Naiste särke kaunistati üldiselt rikkalikumalt, meestel vähem või puudusid kaunistused hoopis. Rõuge särkidel on kaunistuseks ka nahast ribad varrukasuudes ja taskute ääres.

Särgid kinnitati eest 1-3 paari vasest haakidega. Mehed kandsid suursärgil vööd, naised mitte.

Foto 2.Woman.Parish of Rõuge.Near Tartu.
(ERM 1771:35, ERM-i pildikirjastus.Postkaart nr.307)

Sõba ehk kõrik

Läti mõjusid on tunda kõige rohkem Lõuna-Eesti naiserõivastuse juurde kuuluvate **õlakatete** juures. Osaliselt kandsid need kohalike vaipseelikutega ühiseid nimetusi. Villastest õlakatetest vanemad olid sõbad. Võrumaal kutsuti neid kõrikuteks. Kõrikut ja sõba kaunistati enamasti rikkalikult maagilist tähendust omavate tikanditega. Täiesti kaunistuseta villase õlakatte nimi oli aga nagu Lätiski- villan. Samasuguse linase õlakatte nimi oli kaal või ka pallapool.1926 aastal ERM-i Etnograafilises Arhiivis on kirjeldatud kõrikut ja kaali nii:"Kõrikut kandnud vanemad naised suurrätina õlgadel, otsad rippunud ette ja lõppenud vähe pealt põlve. Eest olnud otsad punase langakesega kinni sõlmit. Kõrikut seljast võttes ei sõlmitud otsi lahti, vaid tõstetud kõrik lihtsalt üle pea. Kõrikut kanti ainult külla ja kirikusse minnes.

Kaali kannud 70 a. tagasi neiud kui naised suurrätina. Oli valgest linasest riidest. Otstesse koet maagelõngaga lilled. Räti servad ees rinna peal jäeti lahti või kinnitati kaelal kokku sõlekesega. Kui kangas oli küllalt lai, valmistati kaal ühest tükist, harilikult õmmeldi küll laiuse sihis kokku 2 käiserõivast. Peeter Uibo teatel tarvitati kaali pidulikel juhtudel ka laudlinaks ning pandi sugulastele kaasa kirstu." (EA 13, lk661)

Särk ehk hame, ka ame.

Praegu nimetame särki alusriideks, sest see jääb teiste riiete alla peitu. Ennemuiste oli särgil mõneti teine tähendus, see võis olla ka ainsaks kehakatteks ja eriti naistel. Suviste põllutööde juures ja ka kodus kandsid naised särki, millele oli vöö ümber köidetud.

Särk, Võrumaal hame ,valmistati valgest linasest kangast, jakuga. Alumine osa, ehk jatk, tehti enamasti jämedamast riidest kui ülemine osa- piht. Hame ulatus poole sääreni.

Võrumaa tüüpiline särk on maageline, s.o. ilustatud punase maagelõngaga.

Rõuge kihelkonnast on hame kohta kirja pannud Linda Frey-Saks:“ Hame oli pikkade värvliga varrukatega, jakuga. Hamele kirotati kirju. Kikkaharjakesed olid tehtud värvli välisesse serva. Värvlitel ja õlalappidel olid kirjad. Mõnel varrukapäras punased sissekootud triibud. Vanarahvas kutsus kirotatud käustega hamet KIRBUPÜÜNISES. Sest kirbud kogunesid just värvlitega varrukatesse. Õhtuti otsiti neid enne magamaminekut.“ (EA 59, lk 105)

Õlak, ehk kumakudõga lai lapp oli üleni kaetud punase kirjaga. Kurrutatud varrukapäradesse oli kootud punased maagelõngast jooned ja ruudud, nn. hulped ja kadrid. Harvemini oli õlakukiri õmmeldud.

Naiste hamed olid nii laia mahapööratud kraega kui ka kitsa püstkraega, mida kutsuti kaalataguses. Rahvas piiritles krae laiust sõrmalaiusega. Rõuges olevat mahapööratud krae olnud kolme sõrme laiune. Krae otstes olevatesse aukudesse seoti punane siidilint- kaalapail, jättes selle vaksapikkused otsad ripnema. Otsad pidid ka ulatuma suure kuhiksõle peale, kus siis tekkiv punane helk pidi näole andma rõõsama jume.

Seelik ehk undruk ka undrek, hündrik, prunts.

Jakob Hurda andmetel oli 19.sajandi keskpaiku Võrumaal kasutusel olnud veel kokku õmblemata vaipseelikud. J. Orav Rõugest kirjeldab sellist puusakatet: „valkjasahk villane tekk, sängiteki moodi, ääred kirjud, kõrik nimetatud, mähiti ümber keha ja seoti vööga kinni.“ (J. Hurda kogu I, 2, 567) Kaunistuseks oli vaipseelikutel värviline äärepael, villastel enamasti kõladega kootud pook, linastel kirivöö tehnikas veerik.

Samalaadset valget linast kehakatet nimetatud pallapooleks.

E.Laid kirjutab Rõugest 1926.aastal:“ Pallapoolt, valgest toimsest linasest rõivast undrukut kandnud 50-60 aasta eest nii naised kui neiud. Peaasjalikult kodus,aga kirikusse minnes jäeti pallapool undruku alla. Pallapoole pikkus oli umbes vööst jala

kondini.“ (EA 13, lk 134)

V.Haas kirjutab 1920 aastal: „Suvel on kantud valgeid pallapooli, all punane veerik. Pallapooled tehti meeste püksiriide-taolisest linasest riidest, mis koeti kirpsilmane või trelline.“ (I.Manninen „Eesti rahvariiete ajalugu“)

Ühevärvilised seelikud olid vanemad kui triibulised. Rõuges mäletatakse, et undrek olnud varem valgest või hahast riidest, niisugune undrek kadunud u 1845.a paiku, mil hakatud kandma pikitriibulisi seelikuid.(I.Manninen)

Linda Frey-Saks kirjeldab Rõuge seelikut:„Seelik oli pikitriibuline, ristiriidest. Noorematel olid kirevamad, vanematel tumedamate värvidega, tagasihoidlikumad. Igapäevased pidamise seelikud olid hallipõhjalised punaste, siniste, mustade ja valgete triipudega. Hallipõhjalised seelikud olid vanemad. Seelikutriibustik oli näiteks kootud keerutuste ja hakihammastega.“ (EA 59, lk 105) Samas seeliku pikkuse kohta: „ Seelik ulatus kedrakondini.“ (EA 59, lk 141)

Seeliku laius näitas sageli rikkust ja väljapaistmissoovi. Üldiselt olid seelikud laiad, värvli juures volditud. Kanti ka rohkemal arvul seelikuid seljas. L. Frey-Saks: „Ennam oli mood, et kanti mitu seelikut ülestikku“ (EA 59, lk 124)

Seeliku siseküljele, alla äärde õmmeldi kuni kämblalaiune linane riideriba- toot. Sel oli praktiline otstarve kaitstes riiet alt määrdumise ja kulumise eest. Mõnikord teenis toot ka ilu otstarvet. Kui see oli küllalt paks, pingutas see seeliku alt ilusasti laiali. Toot ei olnud ainult triibulistel seelikutel, vaid juba vanematelgi.

Seeliku värvel valmistati enamasti linasest riideribast.

Foto 3. Leena Saar, 75 aastane, demonstreerib pallapoole kandmist, peas härmane tanu vahruga. Rõuge Khk, Saaluse vald, Saika küla, Saare talu.(ERM 678:15 Foto Kurrik,1932)

Kampsun ehk pihtsärk

Rõuges nimetati uuemamoelist, seesidega kampsunit pihtsärgiks.

Pihtsärk valmistati villasest kangast, lõikelt sarnanes ülerõiva pikksärgi pihaosaga.

L. Frey- Saks kirjeldab Rõugest: „ Pihtsärk oli hallist villasest riidest, suure kaela sisselõkega, allääres peolaiuselt lappvoldid. Oli ka potisiniseid. Pihtsärki kandes oli ümber kaela siidirätt“ (EA 59, lk110,127)

Vanasti olnud pihtsärgid Rõuge kandis valged. Uuemal ajal potisinised, kuid siiski heledamad kui põjapoolsetes maakondades. Heledam värv tulenes selles, et potisiniseks värvitud villu kraasiti lambahallile sekka.

Kitsast külgeõmmeldud riideriba pihtsärgi allääres nimetati seesideks. Need olid lappi pressitud ja rühmiti volditud. Pihtsärgi kaelaava oli üpris avatud, et ehted ja sõled välja paistaksid.

Enamasti olid pihtsärgid Rõuges kaunistuseta, kuid Aino Voolma kirjeldab 1967.aastal ka, et „Pihtsärke kaunistati ka nööridega“ (EA 206, lk114)

Tanu

Vanem naiste peakate oli Võrumaal linik. E.Laid kirjeldab Edela-Võrumaalt: „Linikuks nimetati pikka, 3-4 küünart, kitsast (u. küünar) linast kangatükki. Tehti peenemast

linasest, hammõ käiste kangast. Linikut tarvitati ainult pulmis, pruut kinkinud neid mehesõsaraile (kaasitamisel) linikuid neile ümber kaela visates, nii et liniku otsad ees või taga maani ripnema jäid ning tantsu ajal narmendama hakkasid. Sõtsedele annetatavate linikute külge oli pruut vööga kinnitanud paar kindaid ja sukki.“ (EA 13, lk 667)“Linikut kanti peas ühekordselt, alumine kootud äär kulmukaare kõrgusel. Liniku peale oli seotud heleroosa siidpael, mille otsad rippusid kuklas linikuotste juures.“ (EA 59, lk127)

Enne liniku pähepanemist tehti juustest vahr ümber pea. Liniku keskkoht seati otsaette ja otsad viidi kukla taha, kus need seoti kokku võimalikult vastu kukalt, nii et riie tugevasti ümber pea seisis. Sidumise kohast langesid liniku sabad ühepikkuselt alla. Linik pidi peas olema nii, et juuksed sugugi välja ei paistnud. ERM-i kogudes on terve hulk Võrumaa linikuid. Nende laius kõigub 41-56 cm vahel, pikkus on 180 (148)-312 cm. Mõlemates otstes on harilikult punased kootud joonekesed või kadrid, harvem mõni väljaõmmeldud rida. (I.Manninen)

Võrumaal kandsid naised valgest linasest väikest tanu ehk maatanu, millel eesservas pits ehk pilu. J.Gutves kirjeldab Rõugest: „Naistele, ka lapsega tüdrukutele ,pandi tanu pähe. Üleskirjutuse ajal (1924) kanti tanusid pulmades, nn. Saksa tanusid. Maatanud on kadunud.“ (EA 13) Abielunaisele oli peakate kohustuslik. Maatanu õmmeldi rööpkülikukujulisest kahekorra murtud riidetükist. Tanu oli väike, pehme kroogitud sopiga. Kuklapalistusest läbitõmmatud krookpaelaga köideti tanu pähe nii,et see kattis juuksed täielikult. Tanu eesserva ääristav pits jäi juustepiirist allapoole otsmikule. Pidulikule tanule köideti kuklasse siidpaelad. Sellise tanu all kanti samamoodi vahru nagu liniku all. Rõugest on teada ka küllaltki palju tülltanude kandmist. Neid kutsuti härmatanudeks. Tülltanu alt paistsid iseäranis kenasti juustesse põimitud punased paelad või vahr.
Talvel kandsid naised „punasest kalevist ja kährinahast talvekübaraid“ (J. Hurda rahvaluulekogud H I 2, 567)
Tüdrukud käisid katmata pea ja lahtiste juustega.

Põll

Põll kuulus üldiselt abielunaiste riietuse juurde. Mõisate mõjul hakkasid ka neiud põlle kandma.

Setude ja lätlaste eeskujul kanti Võrumaal varasemalt puusapõlle ehk ka vöörätti. J. Gutves kirjeldab Rõuge kihelkonnast: „Puusapõlled olid noorematel ilusad, vanematel naistel kulunud jalgräti ots, kuhu tihti märjakssaanud käsi kuivatati. Ehk sööma ajal laua peale tuues, lusikas maha kukkus, pühiti üle. See rippus puusa peal, vöö alla pistetud.“ (EA 13) Tõenäoliset kuulus puusapõll vanema, ühevärvilise seeliku juurde. Eeskantavad põlled olid lõikelt täisnurksest piklikust riidetükist. Üks ots kroogiti või volditi värvlile, nii et põll oli ülevalt kitsam kui alt. Harilikult oli põll seelikust lühem, laius vahelduv. Põlled valmistati kodukootud linasest kangast, kas valged või pikitriibulised. Triibud olid kootud sinise või punase lõngaga või mõlemaga vaheldumisi. Aino Voolmaa kirjeldab Rõuge põlli järgmiselt: „ Põlled valgest riidest, pits äärde õmmeldud, mõnel pits vahele pandud. Mõnel verevast lõngast tikandid peal. Oli ka linasest riidest joonelisi ja ruudulisi põlli. Mõnel vöökiri sisse põimitud.“ (EA 206, lk 116)

Vöö ehk puude.

Naiste vööd olid valmistatud kirivöö tehnikas. Vööde lõim oli osalt linane, osalt villane, kude aga linane. Muster tekkis nendest villastest lõimelõngadest, mida vastavalt vajadusele üles korjati. Korjamise tõttu sai vöö üks pool villasem kui teine, see oli vöö „hüva pool“. Tavaliselt oli, eriti laiematel vöödel, mõlemas ääres teist värvi jutike ja tihtipeale samasugune ka keskel, ehk vöö süda. Vöökirjadel olid ka nimed.Näiteks Rõuge vöökirju:

lauajala -kiri, lavvajalaline (ERM 7269)

risti-kiri, risteline (ERM A101:11)

ristisilmiline (ERM 7197)

sõela-kiri (ERM 7251)

Üldiselt on vöödele iseloomulik punane värv. Vanemal ajal oli see mahe madarapunane, mis hiljem asendus kriiskava aniliinpunasega. Mida laiem vöö, seda silmapaistvam oli selle punane kiri.
Vöö otsi Võrumaal enamasti kokku ei põimitud, otsad jäeti lahtiste lõimedega.
Vöid kootud ise ja lastud ka vöökudujatel teha.
Kõige levinumad on need vööd, mida kanti ümber keha. Vööd kandsid naised ja mehed, naised lapsest saadik.Noorele tüdrukule olevat varakult vöö peale köidetud, „et ei kasvaks poisi moodi, vaid keskelt peenem“. Varasemast on teda, et vööd ei köidetud seelikuvärvlile peale, vaid otse särgile, nii et see vaid natuke välja paistis. (I.Manninen)
E.Laid kirjutab Võrumaalt vööde kandmise kohta: „Naised kandsid hamõ peal vööd. Piduülikonna juures jäeti vöö alati paistma. Igapäevase riietuse juures jäänud see ka vahel undruku värvli alla. Vöö kas sõlmiti kinni lapiksõlme ja vöö otsad tsusati ülevalt vöö alla. Või jäeti vabalt rippu (otsad jäetud vahel kuni 10 tolli pikad). Või mähiti kord-korrast 3-4 korda ümber kere. (EA 13, lk 657)

Foto 4. Rõuge vöö ERM 7234. Foto erakogu.

Sukad

Kagu-Eestis mähkisid nii mehed kui naised ka pidulikku ülikonda kandes oma sääred rättidega ehk raskudega. Linda Frey-Saks kirjeldab: „Rasud lõigatud vanemast linasest riidest, mis pehmam oli. 3-4 küünra pikkused ja poole küünra laiused riidetükid, mis mähiti ümber säärte alates põlvest kuni kedrakondini. Rasusid kanti ainult suvel, mitte talvel. Kasutati sellepärast, et särgi jakk ja seeliku alläär sääri ära ei hõõruks. Rasude kinnitamiseks oli rasu otsa õmmeldud palmik, mis lõppes tutiga.
(EA 59, lk 144). Rasud olid enamasti valged, ka hahad.
Sukkade kohta on samas EA-s kirjeldus: „ Suvised sukad olid valgest linasest niidist viklitega, talvel villased. Talvised sukad ühevärvilised- valged, hallid või mustad. 20.saj algul kanti triibulisi sukki. Halli põhjaga, siniste ja punaste triipudega. Need olid igapäevased sukad. Käimise sukad olid mitmevärviliste triipudega halli, valge või musta-põhjalised“ (lk 138).
Sukad ulatusid naistel põlvini ja seoti pealtpoolt põlve säärepaeltega ehk seereköitega.

Ehted

Ülikonna lisandite hulka kuuluvad ka ehted. Võrumaal kinnitati särgikaelus sageli väikese vitssõle või preesiga.
Erilised olid Võrumaal aga rinnal kantavad nn, kuhiksõled. Need olid rohkem kui 10cm läbimõõdus. Sõle suurus sai Lõuna-Eestis rikkuse ja uhkuse mõõduks. Kuhiku kõrgus oli küll madalam kui setu sõlgedel. Sõlge kanti silmapaistval kohal. Ka siis, kui pikk-kuub seljas, pidi see välja paistma.

Linda-Frey Saks kirjeldab Rõuge kihelkonna ehteid: „Suur sõlg särgi rinnas.Särgi kaelus kinnitatud preesiga. Kanti mitmesuguseid helmeid- ühevärvilisi musti ja valgeid ning ka värvilisi.“(EA 59, lk 133)
Klaashelmeste vahele oli kinnitatud vahel ka kannaga rahasid või pronksist ristike.

Rõuge naise rahvarõivakomplekt 19.saj I poolest

Pikksärk

Valmistamisel aluseks võetud: ERM 13578. Muuseumisse toodud 2.sept. 1913. Naisterahva „särk“.Potisinine, koduvillane, punased nöörid (50 sülda), toodi Võrust ehk Petserist. Särgiga koos kanti joonseelikut, pihtsärki ja sõlge rinna peal. Muuseumile kinkinud Peter Hussar Rõuge kihelkond, Saaluse vald, Mardi talu. Vanus omandamise hetkel: 45-48 aastat.

Muuseumi eseme vaatluse kirjeldus: Särk on valmistatud heledamast potisinisest villasest riidest. Kude toimne. Vööjoonel kinnitatud 1 vaskhaagiga. Vasakul hõlmal taskuava kinniõmmeldud, varjestustükiga pahemal pool. Paremal linase taskukotiga tasku. Parema hõlma laiendus keskjoonest suurem kui vasakul hõlmal. Vööjoonel läbilõige, hõlmatükil suunaga allapoole (joon.1) Hõlma katteriide laius 5,0cm, valmistatud põhimaterjalist, kinnitatud üleloomispistega. Keha ja varrukaosal vooder puudub. Õlaõmblus puudub, õmblus viidud selja taha. Varrukas üheosaline, õmblus küünarnukijoonel.
Seljaosal küljeõmbluses kolmnurksed kiilud. Kiilud pahemalt poolt vööjoonest puusani 13cm ulatuses tugevalt kinni õmmeldud ja murtud puusa suunas.(joon.2)
Allääre kogulaius 3,2m. Krae laius 4,0cm. Pikksärk on rikkalikult kaunistatud kaarusnööridega. Taskud ja varrukasuud kanditud heleda seemisnahast ribaga. Kandi laius 0,7cm. Kaarusnööride laius0,2...0,3cm.

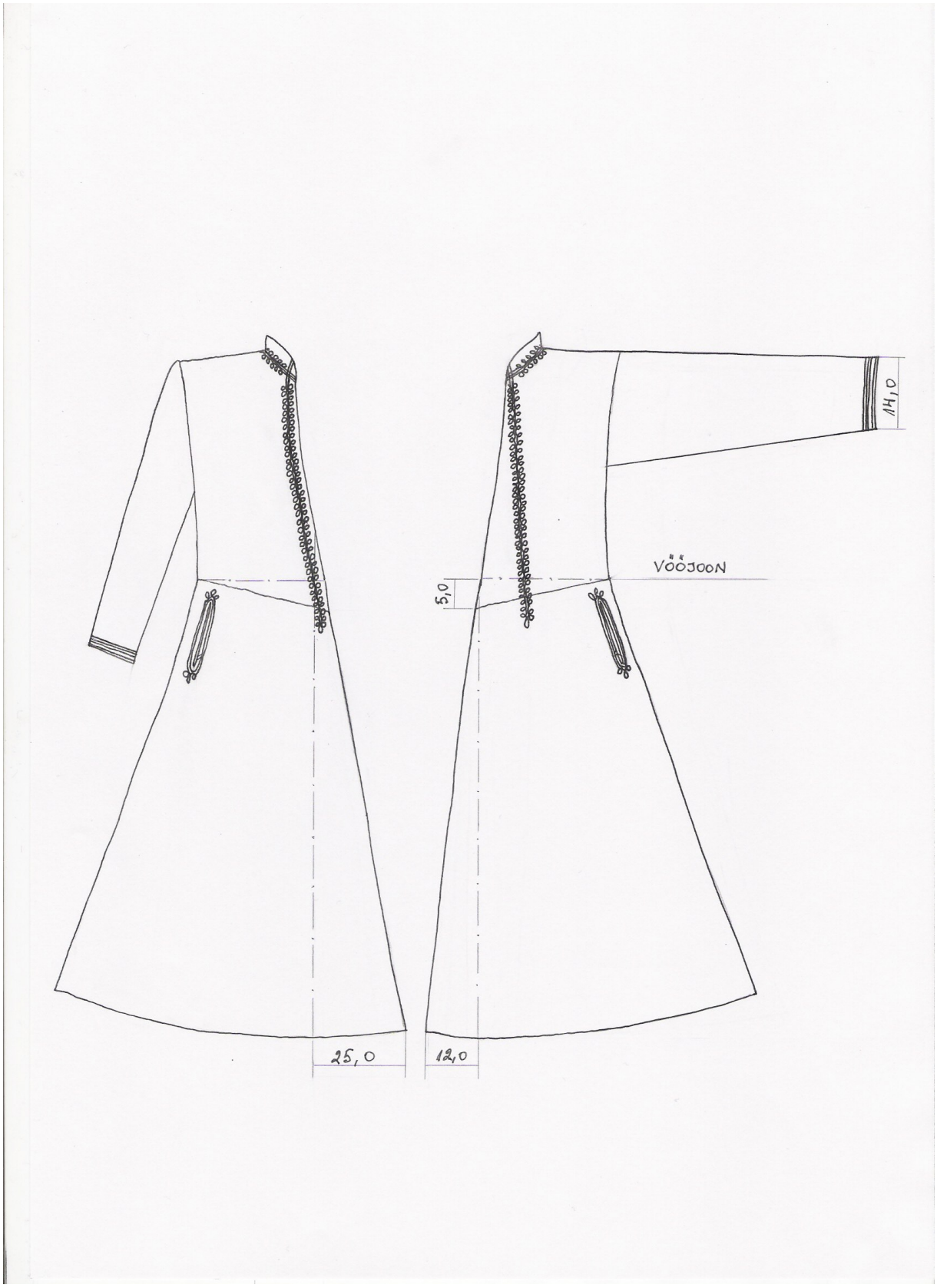

Joon.1. Pikksärgi hõlmaosad, mõõdud cm-tes.

Joon.2. Pikksärgi seljaosa.

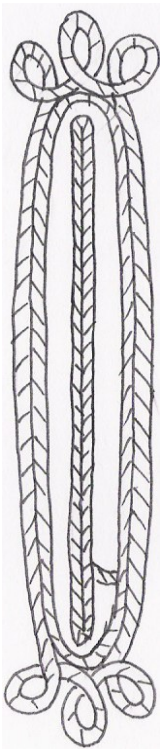

Joon.3.Pikksärgi tasku kaunistuse skeem

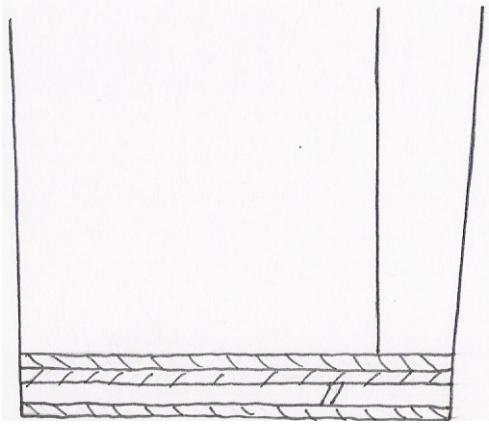

Joon.4. Pikksärgi varruka kaunistuse skeem

Taskuava pikkus 16,0cm, koos kaunistusega 20,0cm. Ava kanditud heleda seemisnahast ribaga, kandi laius 0,7cm. Ava serva õmmeldud kaaruspael. Kandi ääres 2 rida kaarusnööri,

välimise rea tippudes 3 sõlme. (joon.3). Varrukasuu kanditud 0,7cm laiuse naharibaga. Riba otsa kinnitatud 1 rida kaarusnööri, ribast varruka poole 2 rida kaarusnööri. (joon.4) Kaarusnöörid on õmmeldud pikksärgi eesservadele, allääre le ja krae servale. Krae ühendusõmbluse kohal, hõlma esiosas ja seljal moodustavad kaarused tihetad sõlmekeste read. Sõlmerea laius 1,8cm. Sõlmede laiused umbes 1,0cm. Paremal hõlmal jälgib kaunistuse rida hõlma eesserva, jäädes servast 1,0cm kaugusele. Vasakul hõlmal ulatub kaunistus eesservast 13,5cm võrra külje suunas, nii et kui hõlmad kinni panna, jäävad kaunistused paralleelselt. (joon.5 ja 1) Seljaosal algab sõlmede rida varrukakaarest, on õmmeldud selja kaarõmbluste peale ja lõpeb 3-e harulise käpaga. (joon.6)

Töökäik: Pikksärgi valmistasin telgedel kootud toimsest villasest sinisest kangast. Kehaosal linane vooder, mis ulatub umbes puusajooneni. Varrukatel viskoossiidist vooder. Õmbluste lõikeservad õmmeldud linase niidiga üleloomispistega. Hõlmaosal parema istuvuse saavutamiseks sissevõtted. Kaunistatud punase kaarusnööriga, mille valmistasin hargil käsitsi.

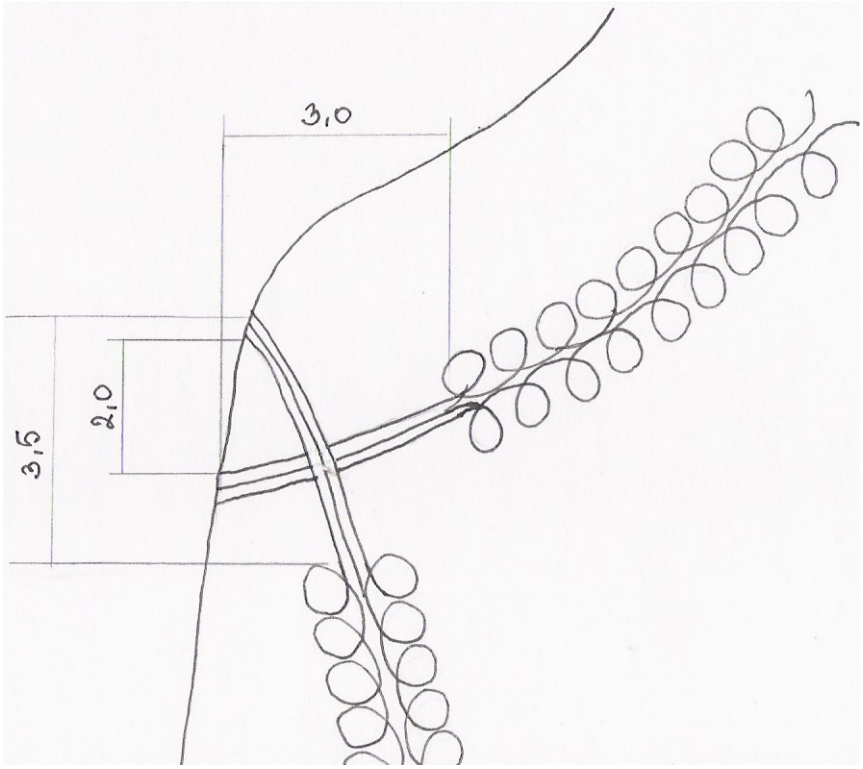

Joon.5 Pikksärgi kraenurga kaunistuse skeem.

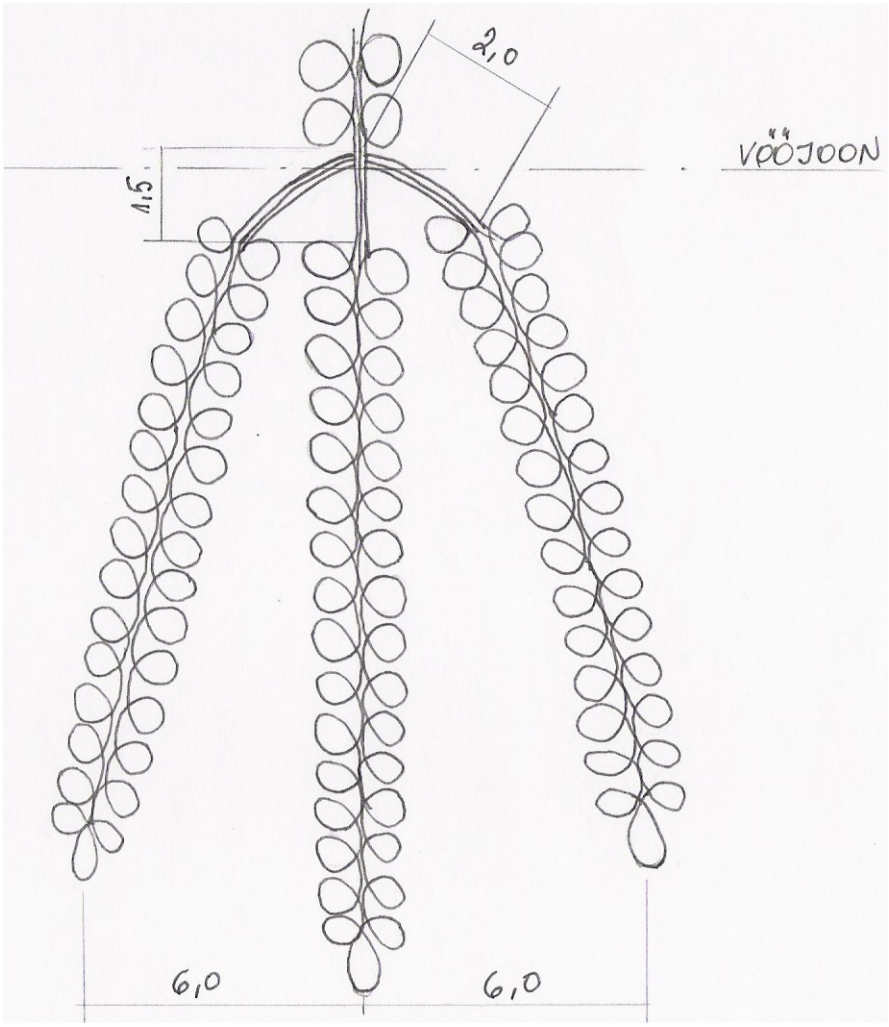

Joon.6. Pikksärgi seljaosa kaunistuse skeem.

Lisa 1 . Pikksärgi kanga ja kaarusnööri näidised.

Pihtsärk

Valmistamisel aluseks võetud: ERM 7189 Naeste pihtsärk. Rõuge khk, Haanja vald, Plaksi küla,Eiche talu. Kinkija Piitre Eiche. Asja vanus omandamisel 60 a. Kodutehtud. Muuseumisse kogutud 10. juulil 1912 a.

Muuseumi pihtsärgi vaatluse kirjeldus. Valmistatud hallikassinisest villasest vanutatud kangast. Hõlmad ees vaheliti 2cm. Kinnises haagid puuduvad, alles on kinnitusniidid. Pihaosas pidevseesid vastandvoltidena. (joon.8) Voldid algavad eesservast 14,0cm kauguselt. Õlaõmblus puudub, õmblus viidud selja taha. Varrukas üheosaline, õmblus küünarnukijoonel. Varrukas ilma voodrita, varrukasuu õmbluses 3cm pikkune lõhik, varrukasuu 1cm laiuselt tagasi pööratud.
Kehaosal linane vooder, hõlma eesserv 4cm tagasi pööratud. Pihtsärgi joonis nr.7

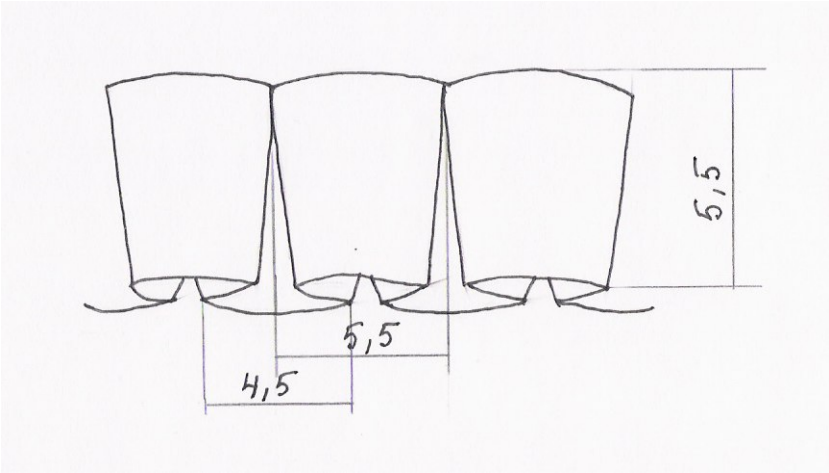

Joon.8 Pihtsärgi seeside voltimise skeem.

Töökäik: Pihtsärgi valmistasin heledamast sinisest poevillasest kangast. Kehaosal linane vooder, varrukatel viskoossiidist vooder. Kaelaavas 2,5cm laiune lõikekohane kant.Pihtsärgi paremaks istuvuseks on sissevõtted hõlmal ja küljejoonel. Esikinnises 5 haaki.

Lisa 2. Pihtsärgi kanga näidis.

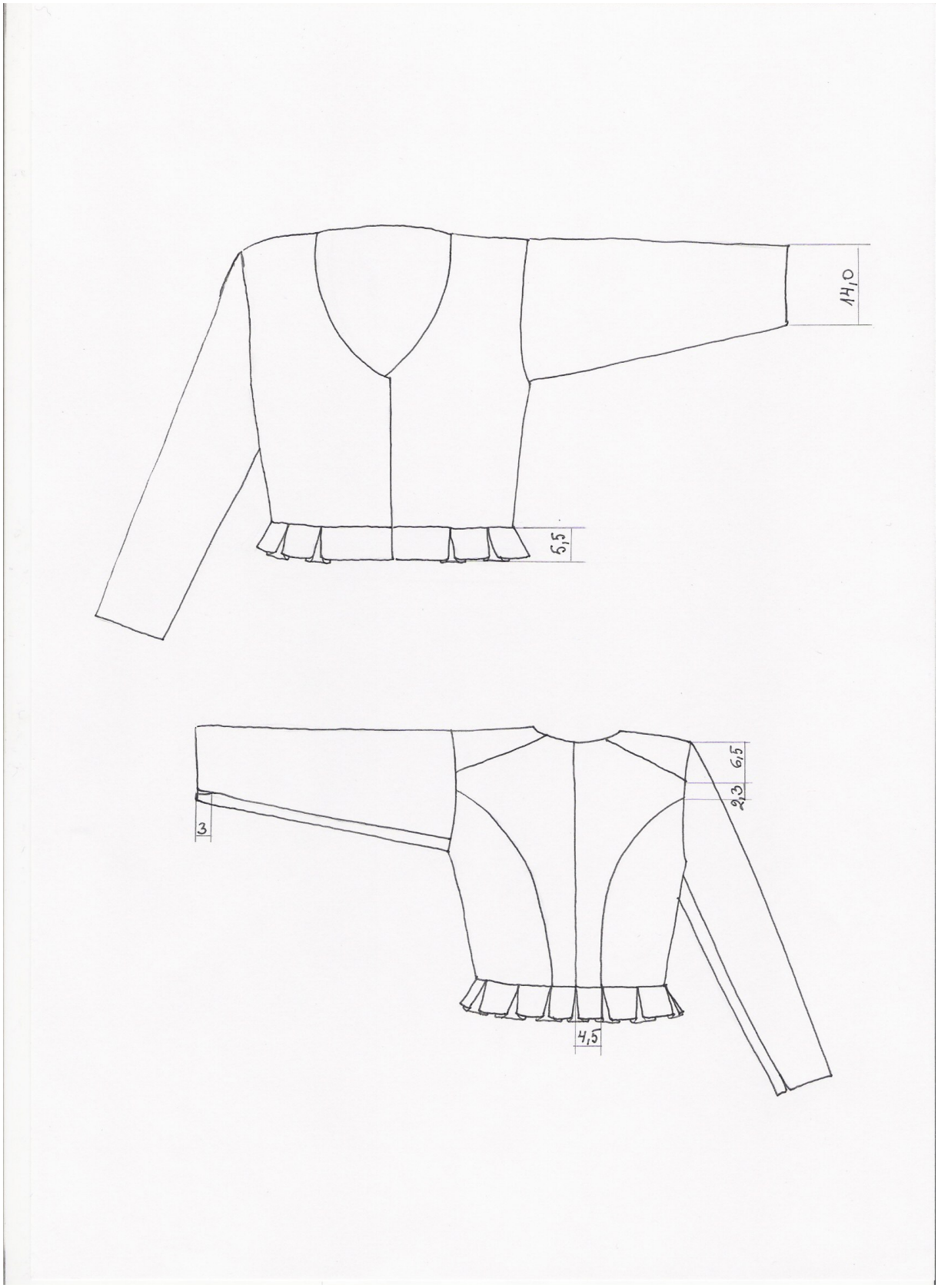

Joon.7. Pihtsärgi esi-ja seljaosa.

Hame

Valmistamisel aluseks võetud: ERM 7153 Hame kirjeldus: Kodus tehtud, punane jagu- „magõlang“, õla pääl lapp- „kumakudõga“, lai lapp kaela taga- „kaalataonõ“, jäme jagu hammõst- „jakk“, käise ots- “värli“, värli ots- “hari“, väiksed tipud ja õmmelus kaalataguse pääl- „salapilu“, väike auk rinna ees- „nabamulk“, lapp kaenla all- „kaenla aluse latt“, lõhkine jagu all hammõ jaku sees- „raijus“. Tegija: Ann Vatsk, asja vanus omandamisel 80 a. Muuseumile kinkija: Mari Blumberg, Rõuge khk, Haanja vald, Püssa küla, Püssa talu.Muuseumile toodud 10.juulil 1912 a.

Muuseumi eseme kirjeldus. Valmistatud valgest linasest kangast, alase ehk jakuga.(joon.8) Muuseumiesemel õlaõmblus puudub. Rinnalõhik kitsalt palistatud, palistuse pisted paremal pool näha, otsas lukk. Rinnalõhikul kaelaavast 10 cm kaugusel 2 niidist aasa sõle kinnitamiseks. Kaelaava koos õlakuga üleni kurrutatud.Krae valmistatud pooleksmurtud ristkülikukujulisest riidest, tüki laius 22cm.Krae on peale õmmeldud kahe tikkpistereaga, ridade vahe 1cm.Kahe rea vahel sõlmpisted. Krae otsad õmmeldud nööpauk-pistes, otstes nööpaugud punase lindi jaoks. Kurrud kinnitatud krae külge pilupalistuse pistetega. (joon.9) Õlak kinnitatud kolme tikkpiste reaga. Õlakul sissekootud jooned punase puuvillase lõngaga. Muster algab õlaku servast 0,6cm kauguselt.

Varrukasuus nõelkurrud, mis ulatuvad lõhikuni. Lõhiku pikkus 5cm. Värvli serval sõlmtagid. Tagid kinnitatud tikkpistereaga. Värvli serval samuti tikkpisterida. Kahe rea vahel sõlmed. Värvlite otsad õmmeldud nööpaukpistes, serva kinnitatud niidist sõltused .Nõelkurrud kinnitatud värvli külge pilupalistuse pistetega. (joon. 10)

Varrukapärast 1,2 cm kaugusel sissekootud jooned punase puuvillase lõngaga. Mustri laius 4,0cm.

Varrukapäras lappkurrud, kinnitatud vasakul pool varspistes. Kurdude vahe 0,5cm, sügavus 0,8cm. (joon.9)Hõlmaosas 10 volti, seljosas 17 volti.Varruka-ja küljeõmbluse vahel kaenlalapp suurusega 9x9cm.

Hame allääres küljeõmblustes lõhikud pikkusega 12cm.

Töökäik:

Hame valmistasin valgest linasest kangast.

Õlaku ja varrukapärade mustri laius sõltub kanga niidi jämedusest. Jooned on sisse aetud punase mulineega, eelnevalt tõmbasin niidi kangast välja ja tikkisin mulinee asemele. Lihtsam on tikkida muster lõngu lugedes. Hame on õlaõmblustega. Varrukalõhikud õmmeldud

masinaga. Alläär palistatud masinaga.

Õlaku mustrikord:

3 lõnga punast
1 lõng valge
4 lõnga punast
1 lõng valge
3 lõnga punast
5 lõnga valget
4 lõnga punast
4 lõnga valget
4 lõnga punast
5 lõnga valget
3 lõnga punast
1 lõng valget
4 lõnga punast
1 lõng valget
3 lõnga punast

Foto 4. Hame õlaku ja varrukapära kaunistus. Foto ERM.

Varrukapära mustrikord:

4 lõnga punast

2 lõnga valget

6 lõnga punast

2 lõnga valget

4 lõnga punast

4 lõnga valget

korrata 3 korda

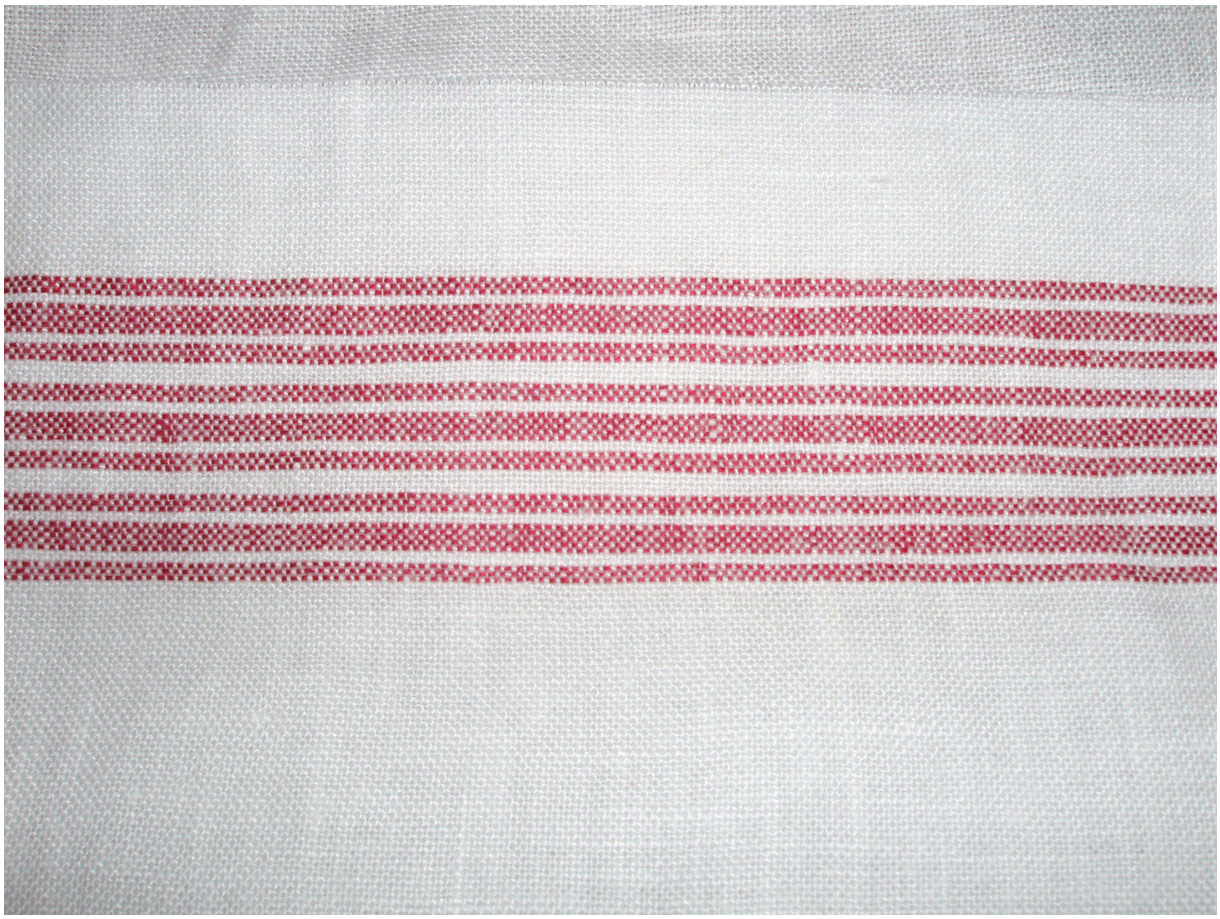

Foto 5. Hame varrukapära muster. Foto erakogu.

Lisa 3. Tikandiniidi näidis.

Lisa 4. Hame kanga näidis.

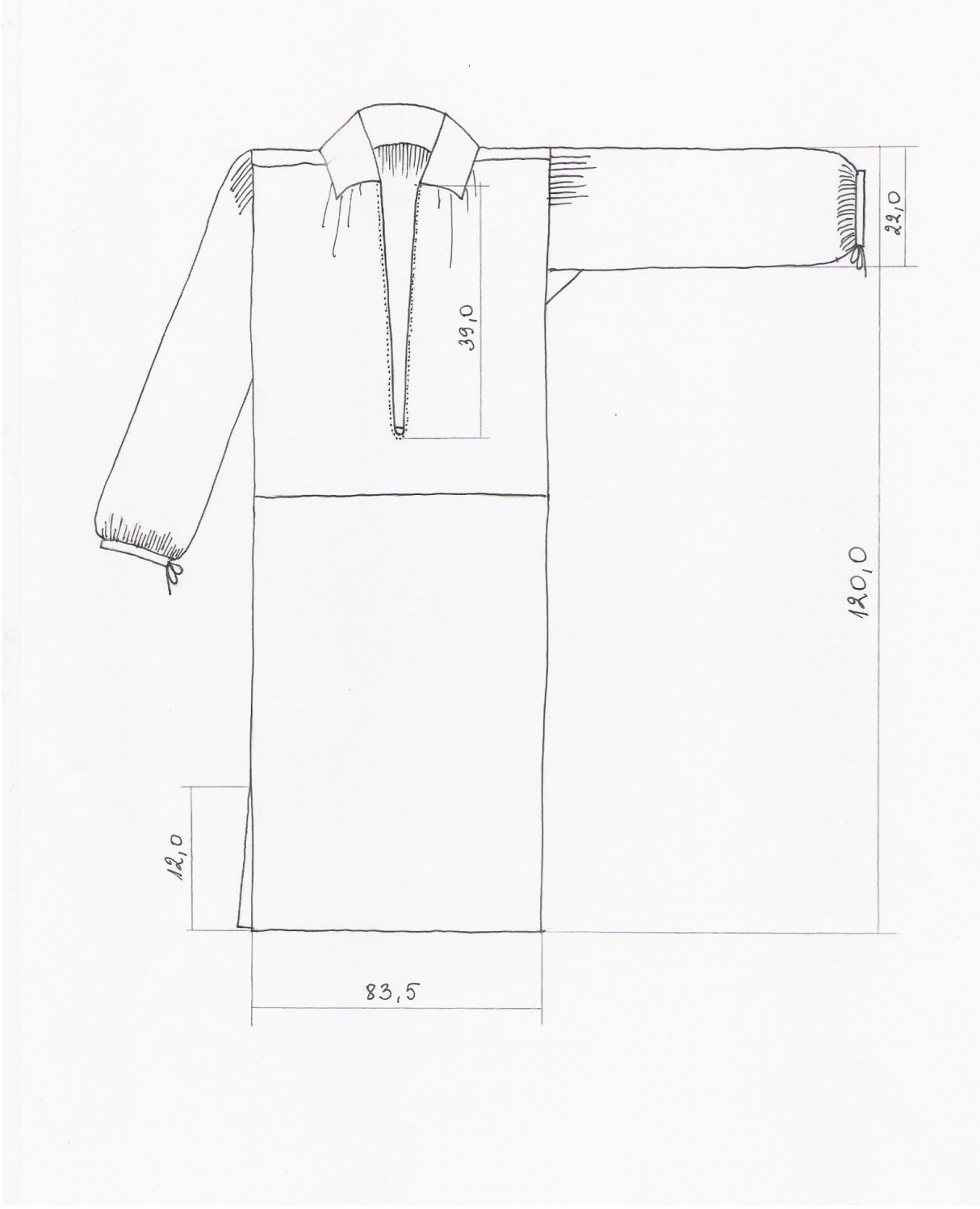

Joon.8. Hame joonis,mõõdud cm-tes.

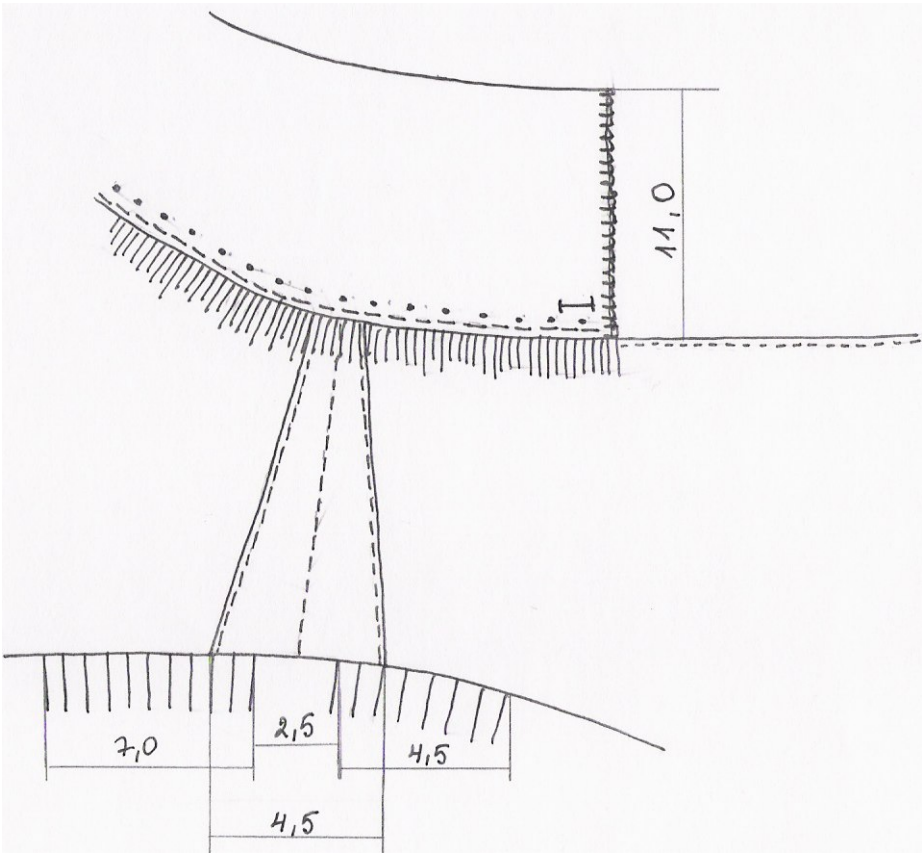

Joon.9 Hame krae ja varrukapära skeem.

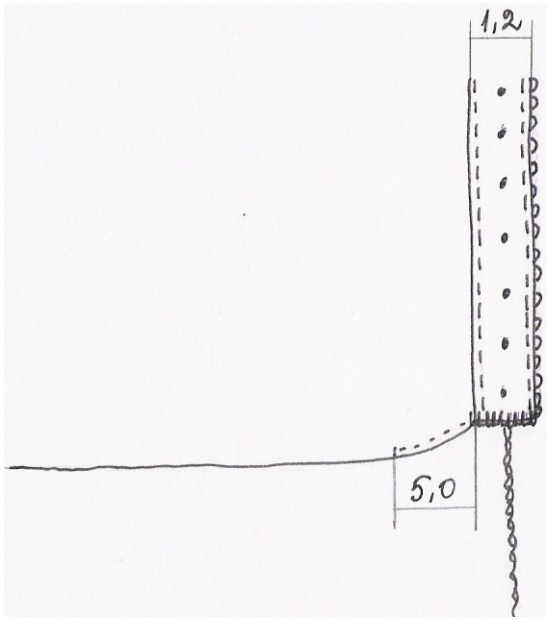

Joon.10. Hame varrukavärvli skeem.

Undruk

Valmistamisel aluseks võetud: ERM A97:2 Seeliku tükist naisterahva tasku, hallist segavillasest,kollaste, siniste, pruunide püstjoontega, 20x29cm. Vöökesega vööle köidetav, vanus üle 100 a., alumine külg paklane. Kinkinud talupidaja E. Issak Rõuge khk, Kasaritsa vald, Mugumäe küla. Muuseumile toodud 1920 a.

Kuna muuseumis on näitena ainult seelikukangast valmistatud tasku, võtsin õmblemisel aluseks üldiselt Võrumaal levinud undrukute valmistusviisi.

Töökäik: Undruku esiosa vööjoonel keskel jäetud siledaks osaks 14,5cm. Kahele poole murtud voldid nii, et sinine triip jääb peale. Voltide laius 2,0cm, voltide sügavus 4,0cm. Voldid murtud vasaku küljeõmbluse suunas. Küljeõmbluses kinnis pikkusega 22cm ja linase taskukotiga tasku.

Kinnituseks haak ja 2 trukki. Allääres linane toot, laiusega 10cm.

Joonisel 11 undruku triibustik.

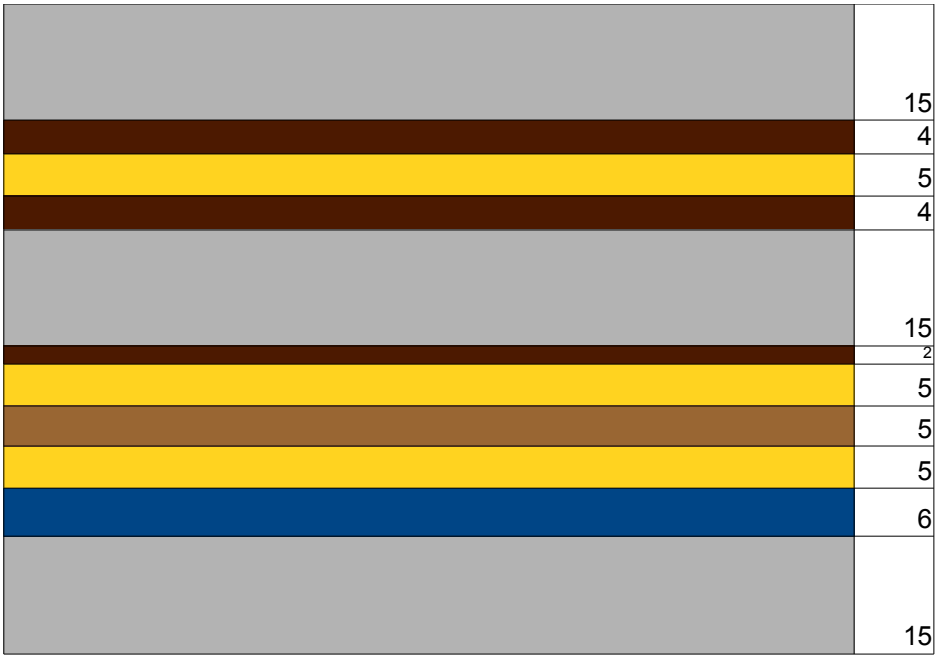

Joonis 11. Undruku triibustik, mõõdud mm-tes.

Lisa 5 . Undruku lõnganäidised.

Tanu

Valmistamisel aluseks võetud ERM A49:7 Tanu, värvimata linasest, alläärel 2,7 cm laiune valge pits, korrulõngaga. Vanus 30 a. Teinud ja kinkinud perenaine Kadri Grossmann Rõuge khk, Rogosi vald, Plaagi talu. Muuseumile korjanud „Pundi"kooli õpetaja Julius Koch 10 mail. 1920 a.

Muuseumi eseme kirjeldus: Tanu on valmistatud valgest linasest kangast. Eesservas 0,7cm palistus. Allääres peen, 0,2-0,3cm palistus. Kurrupael, mis on palmitsetud 3-st valgest linasest niidist, on kinnitatud alläärel sämppistetega.

Tanu kuklas on 3cm kaugusel tipust sisse aetud kurrupael ja jämedalt kokku tõmmatud. (joon.11)

Pitsi eesserv on läbi õmmeldud linnusilmapistes linase niidiga.

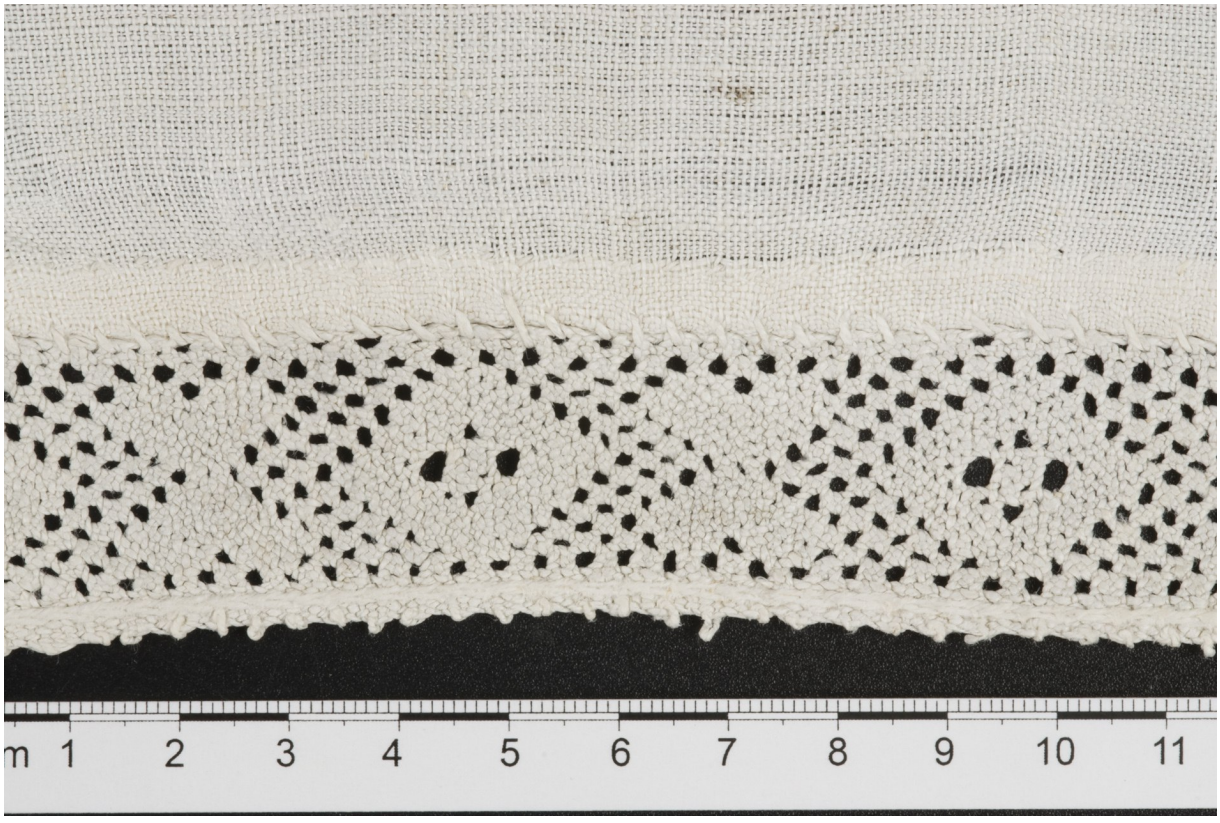

Foto 6. Rõuge tanu pits ERM A49:7 Foto ERM.

Töökäik: Tanu valmistasin naturaalvalgest linasest kangast. Eesservas pilupalistus. Kasutasin vabrikupitsi. Kuklas siidtikandiga lindid.

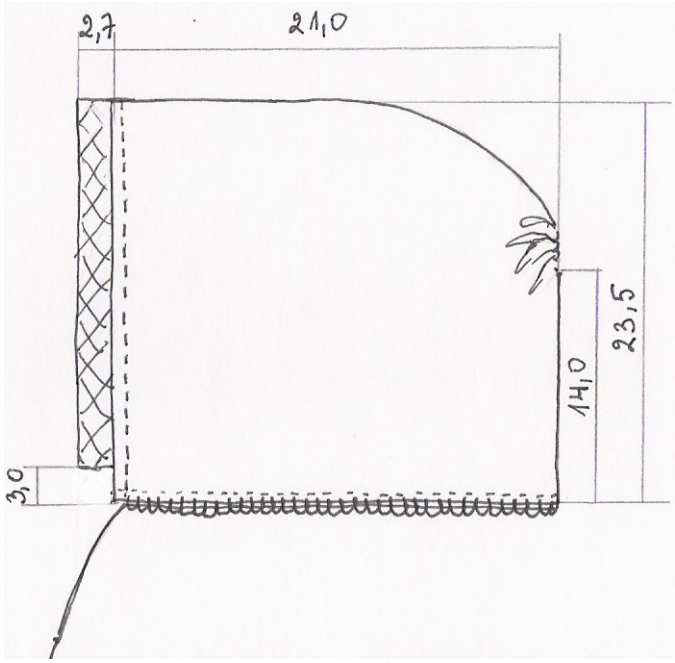

Joon.11. Tanu skeem, mõõdud cm-tes.

Põll

Valmistamisel aluseks võetud ERM 968 Põlle kanti iga päev pruntsi peal. Valmistatud 50 aasta eest Urvaste khk, Linnamäe vald, K.Oja käest saadud. Muuseumile toodud 1910 a. suvel.

Muuseumi eseme kirjeldus: Põll on valmistatud telgedel kootud linasest kangast. Kootud atlaskoes, pikitriibuline. Põhi naturaalne valge, sissekootud triibud punased ja potisinised. Põlle ülaservas keskel sile osa 10cm, kahele poole murtud voldid vahedega 2,0cm ja voldipõhi 2,0 cm. Küljed pööratud tagasi 0,5 cm, allääres koendserv. Värvliosa kinnitatud järelpistes 0,7 cm laiusele paelale.

Pael valmistatud põimitud linasest niidist.(joon.12)

Töökäik: Põlle valmistasin telgedel kootud kangast. Triibud on üles veetud lõimedega, nii jäid külgedele koendservad. Alläär palistatud 0,7cm. Värvliosa voltisin ja õmblesin pahemale poole 1,5cm laiuse varjestusriba. Paelad kinnitasin varjestusriba külge.

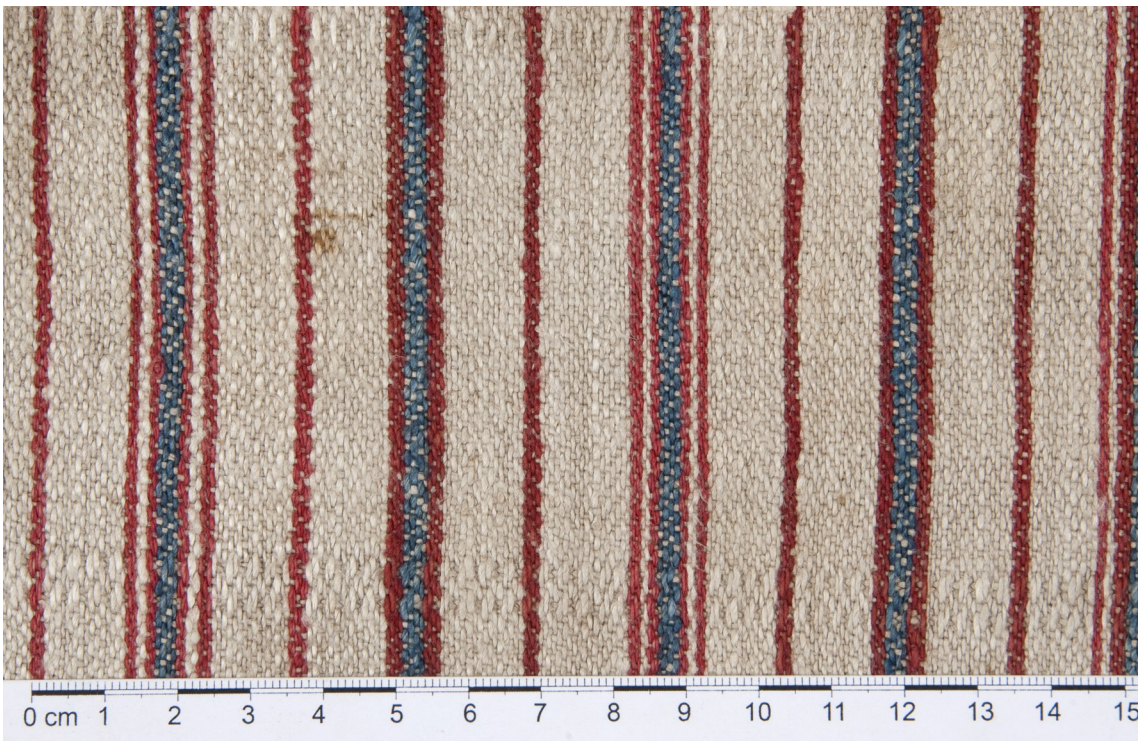

Foto 7. Urvaste põll. ERM 968 Foto ERM.

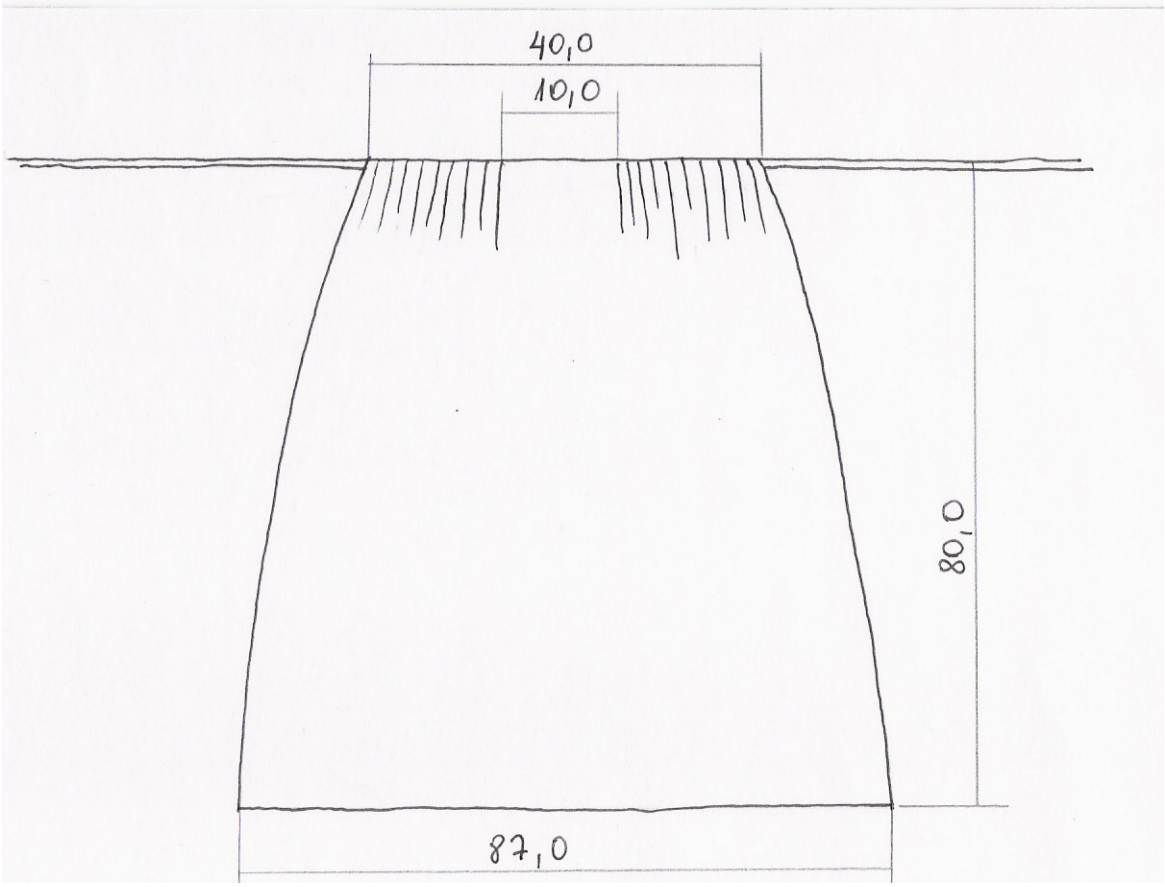

Joon. 12 Põlle skeem, mõõdud cm-tes.

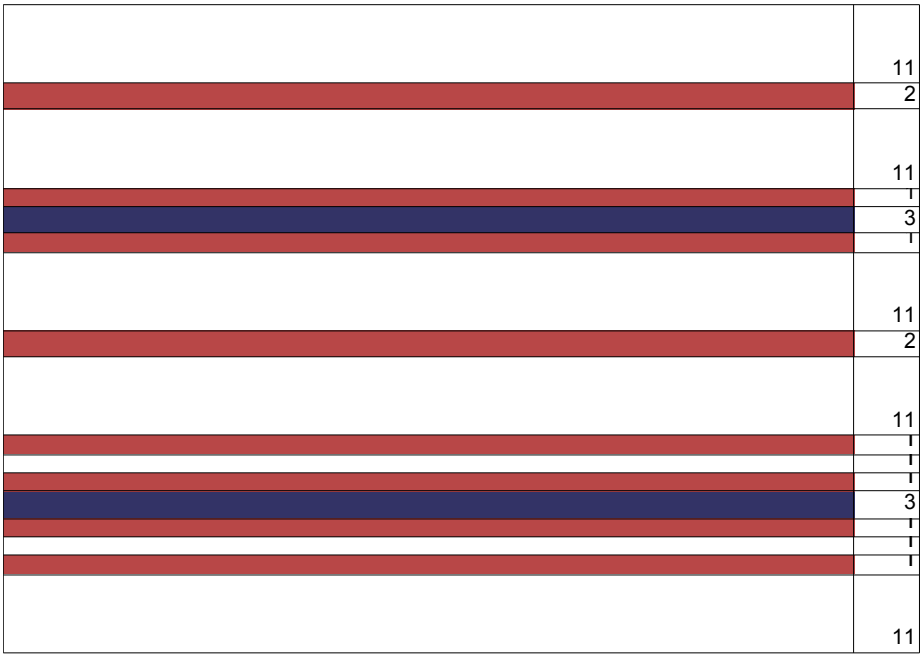

Joonis 13. Põlle triibustik, mõõdud mm-tes

Lisa 6. Põlle kanga näidis.

Vöö

Valmistamisel aluseks võetud ERM 7134 Kodus tehtud vöö, lauajala risti kiri, anti kaasitajatele pulmade aeg. Kinkija Katri Varik Rõuge khk, Vana-Kasaritsa vald, Vatsa küla, Vatsa talu. Vanus omandamisel 30 a. Mõõdud 2,7x217cm.

Muuseumi eseme kirjeldus: Vöö valmistatud kirivöö tehnikas. Linasel põhjal villaste lõngadega korjatud kiri. Värvid punane, samblaroheline ja kuuseroheline.

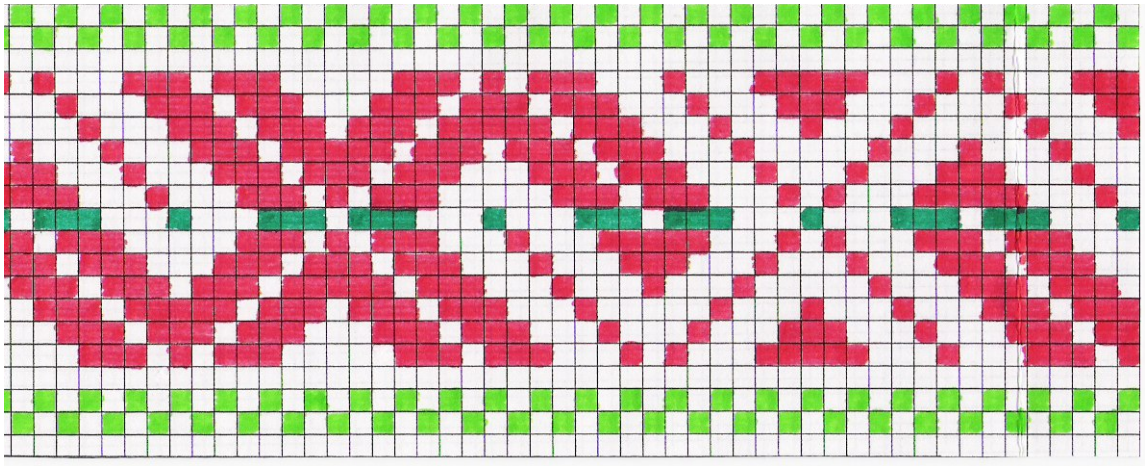

Joon.14. Vöö mustri skeem.

Lisa 7 . Vöölõngade näidised.

Sukad

Sukkade valmistamisel aluseks võetud ERM A 509:2995 Sukad, naiste,varrastel kootud valgest ja keskmisest sinisest keskmise jämedusega korrutatud villasest lõngast. Loodus on sinisest. Suka algus 2,8 cm ulatuses sinisest lihtsas vikkeltehnikas (3 silma parempidi, 3 silma pahempidi). Edasi üks rida pahempidi, teine parempidi, samuti sinisest. Säär, kand ja laba valged, kootud parempidi. Sääre tagumisel küljel, kuni kannalapini, pilu kahe silma laiuselt, kootud vaheldumisi 2 rida parempidi, kaks rida pahempidi. Suka sääre pikkus 45cm, ümbermõõt loodusel 29cm, säärel 28cm. Laba pikkus 24cm, ümbermõõt 24,5cm.

Müünud muuseumile 1925 a. E.Rebane Rõuge khk, Haanja vald, Nogo küla, Rebase talu.

Kudunud Kadri Rebane sealsamas. Vanus omandamisel 35 a.

Töökäik: Sukad on kootud nr.2 varrastel poevillasest lõngast.

Lisa 8 . Sukkade lõngade näidised.

Foto 8. Rõuge sukad. ERM A509:2995. Foto erakogu.

Sukapaelad

Sukapaelte valmistamisel aluseks võetud ERM 7126

Muuseumi eseme kirjeldus: Pael on valmistatud villastest lõngadest toimses tehnikas. Laius 1,5cm, pikkus 114 cm.

Otstes 5cm pikkused tutid. Värvid erkroheline, tume potisinine, helepotisinine, hallikassinine, valge.

Töökäik: Sukapaelad valmistasin lambavillastest ja poevillastest lõngadest labases tehnikas. Pikkus 110 cm (Foto 9).

Foto 9. Rõuge sukapael ERM 7126. Foto erakogu.

Lisa 9. Sukapaelte lõngade näidised.

Kasutatud kirjandus:

Ilmari Manninen 2009. Eesti rahvariiete ajalugu , Eesti Rahva Muuseum

Melanie Kaarma, Aino Voolmaa 1981.Eesti rahvarõivad, Eesti Raamat, Tallinn

Igor Tõnurist 2003. Rahvarõivakandja abiline

Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat XXXVIII 1990.Tallinn

Helmi Kurrik 1938. Eesti rahvarõivad, ERM

Eesti Rahvarõivad XIX sajandist ja XX sajandi algult. 1957,Tallinn

Kasutatud lühendid:

ERM- Eesti Rahva Muuseum

EA- etnograafiline arhiiv